

РОЗДІЛ 7 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'25:821.111.030=161.2]:81'373.4
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.41.1.36>

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ У ПЕРЕКЛАДІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ЧИТАЧА

LINGUOCULTURAL ADAPTATION OF ENGLISH-LANGUAGE TEXTS IN TRANSLATION FOR THE UKRAINIAN READER

Гладуш Н.Ф.,
orcid.org/0000-0003-0458-1554
кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри лінгвістики та перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Дячок Н.В.,
orcid.org/0000-0003-1355-6801
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови та комунікації
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Бровко К.А.,
orcid.org/0000-0001-8572-9316
доктор філософії,
старший викладач кафедри англійської мови та комунікації
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Курнилович М.О.,
orcid.org/0009-0003-6476-3891
магістр,
старший викладач кафедри англійської мови та комунікації
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

У статті досліджено лінгвокультурну адаптацію як ключову стратегію перекладу англійськомовних художніх текстів у сучасному українському перекладознавстві. Актуальність теми зумовлена посиленням міжкультурної комунікації та необхідністю забезпечення не лише мовної, а й культурної релевантності перекладених текстів. Особливу увагу зосереджено на складності передачі культурно маркованих елементів – реалій, фразеологізмів, алюзій, діалектизмів та ментальних категорій – у межах мовно-культурного простору українського читача. Метою дослідження є з'ясування основних принципів і труднощів лінгвокультурної адаптації, а також аналіз перекладацьких стратегій, що застосовуються в сучасній практиці. У процесі дослідження використано методи функціонально-комунікативного аналізу, міжкультурної герменевтики та зіставного перекладознавства. Обґрунтовано, що ефективне відтворення культурних змістів вимагає балансування між стратегіями доместикації та форенізації, а також використання прийомів компенсації, транскультурації, інтерпретації тощо. На прикладі перекладів творів Дж. Селінджера, Е. Берджесса, Дж. Грішема, І. Велша та інших проаналізовано реальні мовно-культурні трансформації, які забезпечують адекватність і функціональну еквівалентність тексту. Встановлено, що перекладач відіграє роль культурного медіатора, який реконструює семантичні та стилістичні особливості оригіналу у відповідності до норм і очікувань цільової аудиторії. Стаття також порушує питання постколоніального переосмислення перекладу як інструменту формування української культурної ідентичності. У висновках підкреслено необхідність системного підходу до лінгвокультурної адаптації та запропоновано перспективні напрями подальших досліджень, зокрема у сфері когнітивного моделювання рецепції, перекладу молодіжної та нішевої літератури, а також розроблення практичних методик адаптації культурно маркованих одиниць.

Ключові слова: лінгвокультурна адаптація, доместикація, форенізація, культурні реалії, фразеологізми, ідіоми, літературні алюзії, ментальні категорії.

The article examines linguocultural adaptation as a key strategy for translating English-language literary texts in modern Ukrainian translation studies. The relevance of the topic is due to the strengthening of intercultural communication and the need to ensure not only linguistic, but also cultural relevance of translated texts. Particular attention is focused on the complexity of transmitting culturally marked elements – realities, phraseological units, allusions, dialectisms and mental categories – within the linguistic and cultural space of the Ukrainian reader. The aim of the study is to clarify the basic

principles and difficulties of linguocultural adaptation, as well as to analyze translation strategies used in modern practice. The research used methods of functional-communicative analysis, cross-cultural hermeneutics and comparative translation studies. It is substantiated that the effective reproduction of cultural content requires a balance between strategies of domestication and foreignization, as well as the use of methods of compensation, transculturation, interpretation, etc. Using the example of translations of works by J. Salinger, E. Burgess, J. Grisham, I. Welsh and others, real linguistic and cultural transformations that ensure the adequacy and functional equivalence of the text are analyzed. It is established that the translator plays the role of a cultural mediator who reconstructs the semantic and stylistic features of the original in accordance with the norms and expectations of the target audience. The article also raises the issue of postcolonial rethinking of translation as a tool for the formation of Ukrainian cultural identity. The conclusions emphasize the need for a systematic approach to linguistic and cultural adaptation and suggest promising areas for further research, in particular in the field of cognitive modeling of reception, translation of youth and niche literature, as well as the development of practical methods for adapting culturally marked units.

Key words: linguistic and cultural adaptation, domestication, foreignization, cultural realities, phraseological units, idioms, literary allusions, mental categories.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі міжкультурна комунікація стає невід'ємною частиною усіх сфер людського життя – від бізнесу до освіти, від масової культури до політичного дискурсу. У цьому контексті переклад перестає бути суто лінгвістичним актом і набуває функцій складного соціокультурного процесу, що опосередковує взаємодію між представниками різних мовно-культурних спільнот. Одним із центральних понять такого процесу є *лінгвокультурна адаптація*, яка визначається як система перекладацьких стратегій, спрямованих на відтворення не лише змісту, а й комунікативної, естетичної та культурної релевантності тексту у новому мовному середовищі.

Зокрема, адаптація англійських текстів для української аудиторії потребує врахування низки як мовно-структурних, так і глибинно-культурних чинників. Між мовами існує суттєва типологічна різниця, яка обумовлює потребу у складних трансформаціях – від семантичної реконструкції до компенсації ідіоматичних і культурних елементів. Окрім того, культурна дистанція між англо-американським світом та українським національним контекстом вимагає від перекладача високого рівня культурної чутливості, аби ефективно передати алюзії, соціальні коди, реалії, а також зберегти інтертекстуальну тканину оригіналу.

Актуальність цієї проблематики зростає в умовах відкритого інформаційного простору, коли англійські тексти – як художні, так і публіцистичні, наукові, медійні – стають джерелом формування ідентичностей, культурного світогляду та ціннісних орієнтирів. Водночас переклад не може бути механічним – він повинен бути функціонально і культурно релевантним, що досягається саме через інструменти лінгвокультурної адаптації. Ця тенденція особливо актуалізується в умовах постколоніального переосмислення української культури, де переклад все частіше виступає як чинник деколоніальної мовної політики і формування власного культурного наративу.

У зв'язку з цим, лінгвокультурна адаптація англійських текстів постає не як факультативна опція, а як обов'язковий і теоретично обґрунтований елемент перекладацької діяльності, який забезпечує не лише точність, а й дієвість комунікації між культурами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття лінгвокультурної адаптації є центральним у сучасних теоріях перекладознавства, що спираються на інтегративний підхід до перекладу як акту міжкультурної взаємодії. У цьому контексті перекладач виконує не просто мовну, а медіаційну функцію, виступаючи посередником між двома культурно-семіотичними системами. Видатна дослідниця Джуліан Хаус (J. House) у своїй концепції «*Translation Quality Assessment*» наголошує на важливості функціональної еквівалентності – тобто на відповідності не лише мовної структури, але й культурної функції перекладеного тексту очікуванням реципієнтної аудиторії. На її думку, якість перекладу полягає у тому, наскільки ефективно текст виконує аналогічну комунікативну функцію в іншому культурному контексті [15].

Хаус розробляє модель аналізу якості перекладу, яка включає компоненти, такі як:

- визначення функціонального призначення оригінального тексту;
- порівняння мовних та культурних параметрів оригіналу й перекладу;
- виявлення ступеня релевантності адаптації до цільового середовища.

З цієї точки зору, лінгвокультурна адаптація є не вторинним процесом, а необхідною умовою досягнення комунікативної повноцінності перекладу.

Подальший розвиток теорії перекладу у 1990-х роках ознаменувався зміщенням уваги з лінгвістичних аспектів на культурні й ідеологічні виміри перекладацької діяльності. Так званий «*культурний поворот*» у перекладознавстві, запропонований Susan Bassnett та André Lefevere

у роботі «*Translation, History and Culture*», проголошує переклад актом не лише мовного переносу, але й культурного моделювання [8].

У цьому підході перекладач розглядається як активний агент культурної політики, який:

- обирає ті чи інші елементи вихідної культури для репрезентації;
- модифікує або цензурує контент відповідно до соціальних і політичних обставин;
- впливає на формування культурного бачення реципієнта.

Так, Zohar Shavit у своїх дослідженнях стверджує, що переклад дитячої літератури може стати інструментом соціалізації та конструювання ідентичності [20]. Це особливо актуально для України, де питання ідентичності тісно пов'язане з мовною політикою.

Таким чином, культурний поворот дозволяє розглядати адаптацію не як пасивне пристосування, а як механізм впливу, який формує інтерпретаційні рамки тексту для читача нової культури.

Питання вибору перекладацької стратегії – зберігати культурну «інакшість» чи адаптувати текст до норм культури-реципієнта – є одним із центральних у сучасній теорії перекладу. Лоренс Венуті (L. Venuti) увів до наукового обігу поняття *доместикації* (domestication) і *форенізації* (foreignization), якими позначаються дві протилежні перекладацькі установки.

Доместикація передбачає наближення тексту до культури адресата, зокрема шляхом заміни культурних реалій на знайомі локальні аналоги, адаптації імен, звичаїв, алюзій тощо. Це забезпечує легке сприйняття, однак може призводити до втрати культурної унікальності оригіналу [22].

Форенізація, навпаки, націлена на збереження культурної специфіки джерельного тексту, навіть ціною ускладнення рецепції. Такий підхід підкреслює іноземність тексту і стимулює культурну обізнаність читача, що особливо важливо для постколоніальних контекстів, які прагнуть подолати домінування «центру» [22].

Venuti критикує англомовну перекладацьку традицію за прагнення до «невидимості» перекладача й закликає до більшої відкритості до інших культур шляхом форенізації. Він обґрунтовує це через приклади перекладів з італійської, французької, німецької літератур, доводячи, що збереження культурної дистанції є важливою умовою міжкультурної етики перекладу [22].

Погляд на переклад як політично і культурно вмотивований процес пропонує Maria Tymoczko у праці «*Translation in a Postcolonial Context*

(2020), де адаптація постає інструментом деколонізації свідомості та репрезентації маргіналізованих нарративів [20]. Подібну етико-культурну орієнтацію демонструє Anthony Pym у книзі «*On Translator Ethics: Principles for Mediation Between Cultures*», де перекладач розглядається як агент культурного вибору [16]. Ідеї трансформації змісту у межах культурної екосистеми розвиває Michael Cronin у монографії «*Eco-Translation*» (2021), підкреслюючи необхідність «екологічної чутливості» до культурних реалій іншомовного тексту [10]. Ці підходи дають підстави для сучасного комплексного розуміння лінгвокультурної адаптації як семіо-культурного процесу.

Узагальнюючи зазначене, можна стверджувати, що сучасна наукова література – як українська, так і зарубіжна – розглядає лінгвокультурну адаптацію не як факультативний процес, а як системну перекладацьку стратегію. Вона охоплює не лише лексико-граматичні, а й культурні, етичні, ідеологічні, когнітивні й комунікативні аспекти. Адаптація дозволяє подолати культурну дистанцію між мовами і забезпечити релевантність тексту для реципієнта, зберігаючи водночас інтенції, стиль, алюзивність і національно-культурну ідентичність оригіналу. У межах постколоніального й деколоніального переосмислення українського культурного простору, особливо в умовах сучасної війни, питання лінгвокультурної адаптації набуває не лише професійного, а й національно значущого характеру. Це відкриває перспективи для подальших міждисциплінарних досліджень на перетині перекладознавства, культурології, когнітивної лінгвістики та політики пам'яті.

Постановка завдання. Не вирішена частина проблеми, на яку спрямоване це дослідження, полягає у відсутності цілісної методології щодо оптимального поєднання стратегій адаптації в умовах українського культурного контексту. І хоча окремі аспекти були предметом вивчення у попередніх дослідженнях, системний аналіз на матеріалі сучасного українського перекладацького ринку, особливо в постколоніальному дискурсі, залишався недостатньо опрацьованим.

Мета статті – виявити принципи, виклики та ефективні стратегії лінгвокультурної адаптації англомовних текстів у художньому перекладі, зокрема з урахуванням сучасних теоретичних підходів до перекладацької діяльності.

Відповідно по поставленій меті виникає низка завдань:

1. Проаналізувати сучасні теоретичні концепції адаптації, зокрема ідеї Дж. Хаус, С. Баснет, А. Лефевра, Л. Венуті та ін.

2. Визначити типові труднощі перекладу культурних реалій, фразеологізмів, ідіом, сленгу, діалектизмів, літературних алюзій та ментальних категорій.

3. Розглянути на конкретних прикладах українських перекладів англійських творів, як саме реалізується адаптація і які стратегії виявляються найефективнішими.

4. Сформулювати підходи до поєднання стратегій доместикації та фореїзації у перекладацькій практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному перекладознавстві англійські художні, публіцистичні та медійні тексти розглядаються як складні полікодові структури, що акумулюють не лише мовну, а й культурну, соціальну та ідеологічну інформацію. Одним із найважливіших викликів при їх перекладі є збереження або відтворення національно-культурної специфіки джерельного тексту в межах мовної системи цільової аудиторії. В умовах перекладу на українську мову це вимагає не лише мовної, а й культурної, соціолінгвістичної та етнопсихологічної інтерпретації.

Культурні реалії – це лінгвокультурні одиниці, що відображають унікальні для певної нації або соціокультурної спільноти явища, об'єкти, традиції, інституції, звичаї, які не мають прямих або еквівалентних відповідників у мові-реципієнті. В англійських текстах культурні реалії можуть включати географічні назви, соціальні інститути, історичні події, святкові традиції, популярні бренди, назви шкіл, спортивні терміни, іменні реалії тощо. Ці елементи є невід'ємною складовою культурної ідентичності, формують специфіку мовного світовідчуття носіїв англійської мови.

Зокрема, у відомому романі Дж. Д. Селінджера «The Catcher in the Rye» (1951) міститься згадка про «Pencey Prep» – унікальний американський приватний навчальний заклад (преparatorі), який є символом соціального статусу, а також специфічною складовою американської освітньої системи. Ця назва має культурне навантаження, оскільки в американському контексті «prep school» асоціюється з елітарністю, традиційністю, підготовкою до університету та соціальною вибірковістю. В українському культурному середовищі немає прямого аналогу такого типу школи, що створює проблему для перекладача: буквальный переклад залишає читача без розуміння соціальної значущості згаданої установи [7].

Аналіз існуючих українських перекладів свідчить, що найпоширенішими є два підходи: транслітерація з додаванням коментаря або роз-

ширений опис. Наприклад, переклад Андрія Дністрянського зберігає назву без пояснень, що потенційно ускладнює сприйняття: «I got kicked out of Pencey Prep» – «Мене вигнали з Пенсі Преп». Водночас інші перекладачі намагаються через парафраз або примітки донести соціокультурний зміст: «Мене відрахували з престижної приватної школи, що готувала дітей із заможних сімей до вступу в університет».

Це є прикладом культурної компенсації, що допомагає адаптувати текст до української аудиторії, робить інформацію більш зрозумілою та функціонально еквівалентною.

Інший яскравий приклад культурних реалій – святкування американського Дня подяки (Thanksgiving), яке широко представлено в англійській літературі, зокрема у романі Джонатана Франзена «Freedom» (2010). День подяки – це традиційне свято, яке має глибокі історичні, релігійні та культурні корені в США, що не має безпосереднього українського аналогу. Українські перекладачі, щоб зберегти комунікативну ефективність, зазвичай вводять пояснювальні елементи або використовують адаптивний переклад: «The whole family gathered for Thanksgiving dinner» – «Уся родина зібралася на святкову вечерю з нагоди Дня Подяки – традиційного американського сімейного свята». Цей приклад ілюструє необхідність інтерпретації культурних реалій, щоб уникнути втрати смислу та передати культурне навантаження, яке закладено в оригіналі [12].

Це дає змогу стверджувати, культурні реалії є важливим викликом у лінгвокультурній адаптації англійських текстів, що вимагає від перекладача глибокого знання як джерельної, так і цільової культур. Успішне їхнє відтворення забезпечує культурну релевантність перекладу і сприяє ефективній міжкультурній комунікації.

Наступним аспектом у нашому дослідженні є фразеологічні звороти. Фразеологічні одиниці англійської мови – це стійкі словосполучення або вирази, які мають переносне, метафоричне значення, часто відмінне від буквального тлумачення складових слів. Вони становлять особливу лінгвокультурну категорію, адже фразеологізми та ідіоми глибоко вкорінені в історико-культурний контекст, менталітет та побут носіїв мови. Через це їх переклад і адаптація до українського культурного середовища є нетривіальним завданням, оскільки такі одиниці рідко мають структурно або семантично тотожний відповідник.

Відомий англійський фразеологізм spill the beans, який дослівно перекладається як «розси-

пати боби», має переносне значення – «розкрити секрет», «видавати таємницю». Цей вираз зустрічається, наприклад, у романі Ентоні Хоровіца *Stormbreaker* (2000): «He spilled the beans about the whole plan». У буквальному перекладі на українську мову ця фраза звучить безглуздо і втрачить власний сенс – «він розсипав боби». Тому для збереження комунікативної функції та адекватного сприйняття цільовою аудиторією доцільним є функціонально адаптований переклад, наприклад: «він проговорився» або «розкрив усю таємницю». Такий підхід ґрунтується на принципах еквівалентності перекладу, які наголошують на передачі смислу й емоційного забарвлення, а не буквального лінгвістичного коду [14].

Ще один приклад – фразеологізм *cut corners*, що означає «економити на якості», «робити щось халтурно». У творі Джорджа Орвелла «1984» зустрічається речення: «The builders cut corners and now the roof is leaking». Буквальний переклад як «вирізати кути» є незрозумілим і позбавленим смислового навантаження для українського читача. Тому адекватним є такий переклад, як «будівельники зекономили на матеріалах» або «зробили роботу неякісно». Таким чином зберігається функція фразеологізму – передається негативна конотація неухважності чи халтурності, що є важливим для розуміння тексту [17].

Загалом, переклад фразеологізмів і ідіом потребує застосування низки методів, таких як:

- **Інтерпретації** (переклад сенсу, а не слів);
- **Компенсації** (введення додаткових пояснень або заміна на аналогічні фразеологізми мови перекладу);

– **Транскультурації** (використання відповідних за функцією культурних маркерів мови-реципієнта).

Для ілюстрації варто також звернути увагу на роман Чарльза Дікенса «*Great Expectations*», де часто вживаються ідіоми та фразеологізми, наприклад, «a wild-geese chase» (марна, безуспішна справа): «He sent me on a wild-geese chase». В українських перекладах зазвичай використовується фразеологізм «пускати за глухий кут» або «марна витівка», що зберігає функціональний еквівалент [11].

Таким чином, переклад фразеологізмів та ідіом є складним процесом, який вимагає від перекладача високої лінгвокультурної компетентності, вміння гнучко підбирати еквіваленти, що збережуть не лише лексичне, а й прагматичне та культурне навантаження оригіналу.

Неменш цікавим елементом є сленгові конструкції та регіональні діалекти. Означені елементи становлять особливу категорію мовних одиниць, що створюють додаткові труднощі у процесі перекладу та лінгвокультурної адаптації. Вони несуть не лише інформаційне, а й стилістичне, соціолінгвістичне та культурне навантаження, що характеризує соціальний статус, етнічну приналежність, географічну локалізацію чи вікову групу мовця.

Відомим прикладом використання регіонального діалекту є роман Харпер Лі *To Kill a Mockingbird* (1960), де персонаж вимовляє фразу: «Y'all hush now, ya hear?». Слово *y'all* – скорочення від *you all* – типове для південного діалекту американської англійської. Воно виступає марке-

Таблиця 1

Типові труднощі адаптації фразеологізмів та ідіом англійських текстів

Тип труднощі	Приклад англійською	Буквальний переклад	Український адаптований варіант	Коментар
Семантична невідповідність	<i>spill the beans</i>	«розсипати боби»	«проговоритися», «розкрити секрет»	Необхідність передачі переносного значення
Культурно специфічний зміст	<i>Thanksgiving dinner</i>	«вечеря подяки»	«святкова вечеря з нагоди Дня Подяки»	Пояснення культурного контексту, що не має аналога у цільовій культурі
Відсутність відповідника	<i>wild-geese chase</i>	«полювання за диким гусаком»	«марна справа», «пускати за глухий кут»	Використання українських фразеологізмів зі схожим значенням
Лексична неоднозначність	<i>cut corners</i>	«вирізати кути»	«робити халтурно», «зекономити на якості»	Передача негативного конотаційного забарвлення, що властиве оригінальній фразі
Стилістична невідповідність	<i>kick the bucket</i> (померти)	«вдарити відро»	«відбити копита», «померти»	Вибір адекватного стилістичного рівня залежно від контексту

ром регіональної ідентичності та неформального стилю спілкування. Буквальний переклад як «ви всі» або «ви» звучав би у тексті штучно та неприродно для українського читача. Натомість стилістично та функціонально адекватним є варіант «та втихніть уже, чуєте?», який передає і емоційну експресію, і неформальність, і певний соціальний статус мовця [16].

Іншим прикладом є твір Ірвіна Велша *Trainspotting* (1993), де використовується шотландський діалект із сленговими словами: «Wee boys ken nothin’». Тут *wee* означає «малий», а *ken* – «знати». Переклад може бути виконаний двома способами: стилістично нейтральним («малі хлопці нічого не тямлять») або з елементами українізованої мовної гри, що відтворює характерну «барвистість» діалекту – «малі нічого не петрають». Другий варіант дозволяє зберегти імітацію мовної варіативності, проте вимагає тонкого балансування, щоб не утруднити сприйняття тексту цільовою аудиторією [23].

Проведений аналіз уможливило виокремлення особливостей перекладу сленгу та діалектизмів: **соціолінгвістичний аспект** (сленг і діалектизми інформують про соціальне походження, вік, професію або етнічну належність мовця); **стилістична функція** (ці мовні одиниці створюють атмосферу автентичності, надають тексту життєвості та індивідуальності. Перекладач має зберегти ці функції, вибираючи відповідні стилістичні засоби); **культурна унікальність** (деякі сленгові або діалектні вирази мають глибокий зв’язок із культурними реаліями, і їх прямий переклад унеможливило сприйняття без додаткових пояснень чи адаптацій); **відсутність прямих еквівалентів** (у цільовій мові може не існувати відповідних сленгових чи діалектних форм, тому перекладач часто використовує нейтральні або модифіковані варіанти, які передають функції оригіналу).

Українські переклади згаданих творів демонструють різні стратегії адаптації сленгу та діалектизмів. Наприклад, у перекладі *To Kill a Mockingbird* (перекладачі О. Довгань та С. Шевченко) фраза «Y’all hush now, ya hear?» часто адаптується як «Та втихніть уже, чуєте?», що зберігає неформальність і звернення до групи, уникаючи буквального кальку. Наступним яскравим прикладом є український переклад *Trainspotting* (перекладач Р. Копиленко) діалектизми *wee* і *ken* інтерпретуються по-різному залежно від контексту – від стилістично нейтральних до українізованих, наприклад, «малі хлопці нічого не тямлять» або «малі нічого не петрають». Такий підхід доз-

воляє адаптувати колоритний діалектний стиль, зберігаючи автентичність персонажів [6].

Підкреслимо те, що сленг і діалектизми як елементи англійських текстів несуть значне лінгвокультурне навантаження, їх адекватна передача вимагає від перекладача комплексного підходу, який враховує соціолінгвістичні, стилістичні та культурні особливості обох мов. Тільки за таких умов переклад зможе зберегти не лише зміст, а й функціональну ідентичність оригіналу.

Наступним, але не менш важливим елементом перекладу є літературні алюзії, що передбачають посилення на відомі літературні твори, сюжети, образи або цитати, які мають глибокий культурний і символічний зміст. У процесі перекладу літературні алюзії створюють особливі труднощі, адже вони вимагають від перекладача не лише ґрунтового знання культури джерела, а й здатності адекватно адаптувати цей зміст для цільової аудиторії, що може не мати аналогічного культурного досвіду.

Як приклад можна навести роман Ентоні Берджеса *A Clockwork Orange* (1962), у якому фраза: «*Is it better for a man to have chosen evil than to have good imposed upon him?*» алюзійно відсилає до християнської етики та філософських дискусій про свободу волі та моральний вибір. Переклад українською: «*Чи краще, коли людина сама обирає зло, ніж коли їй нав’язують добро?*» – зберігає глибину оригінального філософського запитання, передаючи ключову ідею свободи вибору, що є центральною у творі. Проте такі алюзії вимагають від перекладача чіткої орієнтації у міжтекстових зв’язках і фонових культурних знаннях, аби не втратити багатозначності й не спростити складні концепти [9].

Інший приклад – алюзії на Шекспіра, які широко розповсюджені в англійській літературі. У романі *The Catcher in the Rye* Дж. Д. Селінджера багаторазово трапляються відсилання до творів Шекспіра, зокрема образ «чаплі у житі» (*catcher in the rye*), що відсилає до пісні з поеми Роберта Бернса, а також натякає на концепцію захисту дитинства від втручання дорослого світу. Адекватне передавання таких алюзій вимагає від перекладача глибокої літературознавчої компетенції і, часто, приміток або адаптивних стратегій [7].

Останній, але не менш важливий елемент у перекладацькій практиці є ментальні концепти, також відомі як ментальні категорії. Ментальні категорії (ментальні концепти) – це поняття, що глибоко вкорінені в культурі й формують базові уявлення про світ, цінності, соціальні норми.

Вони часто відображають специфічні ідеологічні установки, історичні традиції та менталітет. Одним із найяскравіших прикладів є американський концепт *self-made man*, який уособлює ідеал індивідуального успіху, самореалізації та особистої відповідальності. У реченні: «He's a self-made man – from nothing to millions» – концепт *self-made man* несуть насичене соціокультурне навантаження, що може не мати прямого аналога в інших культурах. Український переклад: «Він – людина, що самостійно досягла всього» – зберігає основний зміст, але для повнішого розуміння часто потрібен культурний коментар, що пояснює контекст американського індивідуалізму та ідеологію «американської мрії». Такий підхід забезпечує не тільки лексичну, а й концептуальну еквівалентність перекладу.

Інші приклади ментальних категорій включають поняття американської «melting pot» (плавильний котел), що описує культурне змішування в США, або британського «stiff upper lip» – образу стриманості та витримки. Усі ці концепти потребують глибокого лінгвокультурного аналізу при адаптації, оскільки їх прямий переклад часто втрачає багатство значень і культурну специфіку.

Літературні алюзії та ментальні категорії як складові англомовних текстів вимагають від перекладача високого рівня культурної компетенції, міждисциплінарного підходу та вміння адаптувати інформацію до мовно-культурного простору цільового читача. Лише за умови збереження цих складних лінгвокультурних елементів переклад може виконувати свою комунікативну та культурну функцію повноцінно.

Розглянемо вищезначені особливості лінгвокультурної адаптації на прикладі англомовного тексту *The Partner* Джона Грішема. Переклад художніх творів, особливо таких жанрів як юридичний трилер, до яких належить *The Partner* Джона Грішема, є комплексним лінгвокультурним процесом. Його специфіка полягає не лише в передачі лексико-граматичного змісту, а й у відтворенні культурних особливостей, що впливають на сприйняття тексту цільовою аудиторією. Аналіз перекладів цього твору на українську мову дозволяє ідентифікувати ключові проблеми, що виникають у перекладачів, а також виявити ефективні стратегії їх подолання [13].

Перше українське видання трилера вийшло у 2011 році у перекладі Олександри Петрівни. У цьому перекладі увага зосереджена на лексичній зрозумілості і читабельності, що відповідає жанру масового читання. Перекладачка застосовує стратегію доместикації, роблячи текст максимально адаптованим для українського читача (Грішем, 2011). Під час перекладу автор використовує певні стилістичні особливості, такі як: уникнення буквальных кальок, часте використання функціональних еквівалентів; приклади: англомовний юридичний термін *plea bargain* перекладається як «угода зі слідством» – усталений український юридичний термін, що забезпечує адекватність і зрозумілість; ідіоматичні вирази замінюються близькими за значенням українськими, наприклад, *spill the beans* – «проговорився»; у трилері спостерігається помірне використання стилістичних засобів для збереження динаміки оригіналу, але з прицілом на стандарти української літературної мови [5].

Таблиця 2

Типові труднощі адаптації англомовних текстів

Тип культурної одиниці	Приклад з оригіналу	Український переклад	Особливість адаптації
Культурна реалія	<i>Pencey Prep</i>	привілейована приватна школа	додавання пояснення, збереження контексту
Свято / традиція	<i>Thanksgiving dinner</i>	святкова вечеря до Дня Подяки (традиційне американське родинне свято)	пояснення культурного контексту
Ідіома	<i>spill the beans</i>	проговоритися, розкрити секрет	функціональна еквівалентність через загальноживані ідіоми
Фразеологізм вершковий	<i>cut corners</i>	заощадили на якості	передає сенс економії, не буквальный переклад
Діалект / сленг	<i>y'all, ya hear?</i>	Втихніть уже, чуєте?	адаптування стилю звертання під цільову аудиторію
Літературна алюзія	<i>"Thou mayest."</i> (bible referencing Cain)	Ти можеш (але не мусиш)	переклад із збереженням біблійного підтексту
Ментальна категорія	<i>self-made man</i>	людина, яка сама себе створила / самодостатній підприємець	пояснювальний переклад із культурним контекстом

Переклад, виконаний О. Ковальчуком, відзначається більшою увагою до відтворення стилістичних і культурних нюансів оригіналу. Перекладач поєднує доместикацію з елементами форенізації, що проявляється в збереженні деяких англомовних термінів і фраз, з додаванням пояснювальних приміток (Грішем, 2016). Варто виокремити стилістичні особливості означеного перекладу, такі як: збереження певних юридичних та культурних реалій в оригінальному вигляді з примітками для пояснення; використання більш широкого словникового запасу, зокрема синонімічних конструкцій для передачі стилістичних відтінків; ідіоматичні вирази передаються через збереження їх метафоричної природи або розгорнуті перефразування; приклад: *cut corners* перекладається як «зэкономили на якості», іноді з додатковим коментарем у примітці; більша увага до збереження інтонаційного і ритмічного малюнку речень, що наближає читача до авторського стилю [4].

Найновіше видання з перекладом І. Гнатюк робить акцент на сучасній українській мові, близькій до живого мовлення, що робить текст динамічним і зрозумілим для широкої аудиторії. Перекладач використовує стиль, який можна охарактеризувати як функціональний і комунікативний (Грішем, 2020). Стилiстичні особливості: інтенсивне застосування живих, розмовних форм і фразеологізмів, що відповідають оригінальному сленгу і діалектизму; більш вільні трансформації і діалогічність перекладу, щоб підтримати

темп і напругу сюжету (наприклад, фраза «*y'all hush now*» перекладається як «та втихніть уже!» – зберігаючи емоційне забарвлення і стилістичну належність); збереження інтертекстуальних алюзій із адаптацією під український культурний контекст [3].

Порівняльний аналіз перекладів трилеру *The Partner* демонструє баланс між двома основними перекладацькими стратегіями – доместикацією і форенізацією, що відображає сучасні тенденції в українському перекладознавстві. Доместикація сприяє кращій комунікативній ефективності, зручності сприйняття тексту, тоді як елементи форенізації дозволяють зберегти унікальність американського культурного і юридичного контексту.

В українських перекладах роману спостерігається застосування різних перекладацьких прийомів, які можна умовно розділити на дві основні стратегії: доместикація (адаптація тексту до культурних норм цільової аудиторії) та форенізація (збереження культурної інакшості оригіналу).

Визначаючи оптимальні підходи до перекладу роману *The Partner*, перекладачі поєднують стратегії доместикації та форенізації, які, відповідно до теорії Лоренса Венуті, визначають рівень культурного перенесення у перекладі. Доместикація допомагає зробити текст доступним та зрозумілим, мінімізуючи культурний розрив між мовою оригіналу і мовою перекладу. Водночас, елементи форенізації зберігають колорит і автентичність американської юридичної та соціальної дійсно-

Таблиця 3

Типові труднощі лінгвокультурної адаптації та перекладацьких стратегій на прикладі трилеру *The Partner*.

Тип труднощі	Приклад з оригіналу	Перекладацькі стратегії	Приклад українського перекладу	Примітка
Культурні реалії	<i>District Attorney, plea bargain</i>	Локалізація, пояснення через примітки	«Окружний прокурор», «угода зі слідством»	Необхідність адаптації правової термінології під національний контекст
Фразеологізми та ідіоми	<i>cut corners, spill the beans</i>	Функціональний еквівалент, перефразування	«Пішов легшим шляхом», «проговорився»	Уникання буквального перекладу, збереження смислової функції
Сленг і діалектизми	<i>sue him, y'all</i>	Стилiстична адаптація, заміна на відповідники	«Подати до суду», «ви всі» (у контексті)	Відтворення стилістичних і соціолінгвістичних особливостей
Літературні алюзії	<i>Is it better for a man to have chosen evil...</i>	Збереження філософської глибини, адаптація культурного контексту	«Чи краще, коли людина сама обирає зло...»	Адаптація філософських ідей із збереженням їх значущості
Ментальні категорії	<i>self-made man</i>	Пояснення через функціональні заміни, додавання приміток	«Людина, що самостійно досягла всього»	Важливість пояснення культурних концептів для цільового читача

сті, зокрема через збереження специфічної термінології та ідіоматичних виразів з відповідними поясненнями.

Отже, комплексний підхід до перекладу, який враховує мовні, культурні, соціальні та ідеологічні аспекти, є необхідною умовою для створення якісного та релевантного українському читачеві тексту. Використання функціональних еквівалентів, локалізація, адаптація культурних маркерів і роз'яснювальні примітки забезпечують глибоке і всебічне розуміння оригіналу, сприяючи ефективній міжкультурній комунікації.

Висновки. Лінгвокультурна адаптація англomовних художніх текстів у перекладі для українського читача постає як складний міждисциплінарний процес, що поєднує лінгвістичні, культурологічні, соціопсихологічні та когнітивні виміри. Аналіз теоретичних підходів та перекладацької практики свідчить, що переклад не може обмежуватись суто лексико-граматичною трансформацією – він має забезпечувати релевантну передачу сенсів, образної системи, соціокультурних маркерів і ментальних категорій у новому мовно-культурному середовищі.

У роботі доведено, що ефективна адаптація передбачає активне використання таких перекладацьких стратегій, як компенсація, транскультурація, інтерпретація, а також збалансоване застосування доместикації та форенізації. Збереження культурної специфіки джерельного тексту (наприклад, реалій, ідіом, алюзій, діалектизмів) потребує не лише мовної точності, а й глибокої культурної обізнаності перекладача. Саме тому перекладач виступає як культурний посередник, здатний забезпечити цілісність авторського задуму й водночас зробити текст доступним і зрозумілим для українського читача.

Проведений аналіз доводить, що перекладацька діяльність у сфері художньої літератури в умовах української культури виконує не лише комуніка-

тивну, а й ідеологічну функцію. Через адаптацію іноземного тексту в українському контексті здійснюється не лише передача змісту, а й формування власного нарративу, що відповідає національній ідентичності та сучасним деколонізаційним тенденціям. У цьому аспекті лінгвокультурна адаптація постає як механізм осмислення іншого та засіб зміцнення власної культурної суб'єктності.

З огляду на складність і багатовимірність процесу лінгвокультурної адаптації англomовних текстів у перекладі для української аудиторії, перспективи подальших наукових розвідок варто вбачати у кількох напрямках. Передусім доцільним є розроблення уніфікованої методології аналізу адаптаційних стратегій, яка б враховувала типологію текстів, жанрову специфіку, соціокультурний контекст і характеристику цільової аудиторії. Такий підхід дозволить систематизувати перекладацькі рішення та сформулювати практичні рекомендації для фахівців. Подальше вивчення потребує також емпіричний вимір – дослідження сприйняття адаптованих культурних елементів українськими читачами різних вікових, професійних та соціокультурних груп. Актуальним є й проведення порівняльного аналізу адаптації одного й того ж англomовного тексту у кількох українських перекладах різних років, що дозволить простежити еволюцію перекладацьких стратегій у динаміці мовної та культурної норм. Окрему увагу доцільно зосередити на перекладі нішевих жанрів – наукової фантастики, графічних романів, публіцистики та young adult літератури, які особливо насичені сленгом, ідіомами, алюзіями та маркерами сучасної культури. У контексті деколоніального розвитку української гуманітаристики значним є також потенціал дослідження адаптації англomовних текстів як форми формування національної мовно-культурної ідентичності та розширення україномовного культурного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берджесс Е. Заводний апельсин / пер.з англ. І. Гнатюк. Київ : Наш Формат, 2020. 288 с.
2. Велш І. На голці / пер. з англ. І. Гнатюк. Київ : Наш Формат, 2020. 352 с.
3. Грішем Дж. Партнер / пер. з англ. І. Гнатюк. Київ : Наш Формат, 2020. 400 с.
4. Грішем Дж. Партнер / пер. з англ. О. Ковальчук. Харків : Фоліо, 2016. 380 с.
5. Грішем Дж. Партнер / пер. з англ. О. Петрівна. Київ : Клуб Сімейного Дозвілля, 2011. 384 с.
6. Лі Х. Убити пересмішника / пер. з англ. О. Ковальчук. Харків : Фоліо, 2016. 320 с.
7. Селінджер Дж. Д. Над прірвою у житті / пер. з англ. О. Петрівна. Київ : Клуб Сімейного Дозвілля, 2011. 288 с.
8. Bassnett S., Lefevere A. Translation, History and Culture. London : Pinter Publishers, 1990. 136 p. URL: <https://archive.org/details/translationhisto0000unse> (дата звернення: 29.07.2025).
9. Burgess A. A Clockwork Orange. London : William Heinemann, 1962. 192 p.
10. Cronin M. Eco-Translation: Translation and Ecology in the Age of the Anthropocene. London : Routledge, 2021. 184 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315689355>.

11. Dickens C. *Great Expectations*. London : Chapman & Hall, 1861. 544 p.
12. Franzen J. *Freedom: a novel*. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2010. 576 p.
13. Grisham J. *The Partner*. New York : Doubleday, 1997. 384 p.
14. Horowitz A. *Stormbreaker*. London : Puffin Books, 2000. 256 p.
15. House J. *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. London : Routledge, 1997. 248 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203997094> (дата звернення: 29.07.2025).
16. Lee H. *To Kill a Mockingbird*. Philadelphia : J. B. Lippincott & Co., 1960. 281 p.
17. Orwell G. *Nineteen Eighty-Four*. London : Secker & Warburg, 1949. 328 p.
18. Пым А. *On Translator Ethics: Principles for Mediation Between Cultures*. Amsterdam : John Benjamins, 2020. 169 p. DOI: <https://doi.org/10.1075/btl.126>.
19. Salinger J. D. *The Catcher in the Rye*. Boston : Little, Brown and Company, 1951. 277 p.
20. Shavit Z. *Poetics of Children's Literature*. Athens : University of Georgia Press, 1986. 283 p. URL: <https://ugapress.org/book/9780820308200> (дата звернення: 29.07.2025).
21. Тымoczko М. *Translation in a Postcolonial Context*. London : Routledge, 2020. 456 p. URL: <https://www.routledge.com/Translation-in-a-Postcolonial-Context/Тымoczko/p/book/9781138388409> (дата звернення: 29.07.2025).
22. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London : Routledge, 1995. 260 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203360065> (дата звернення: 29.07.2025).
23. Welsh I. *Trainspotting*. London : Secker & Warburg, 1993. 344 p.